

MISCELLANEA

Zenona Rondomańska

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie,

Akademia Muzyczna im. Feliksa Nowowiejskiego w Bydgoszczy, Polska

zro@strona.pl • <https://orcid.org/0000-0001-8156-7698>

Bolesław Chrobry w utworach kompozytorów i muzyków amatorów

Bolesław Chrobry in the works of composers and amateur musicians

Bolesław Chrobry in den Werken von Komponisten und
Amateurmusikern

Słowa kluczowe: Bolesław Chrobry, 1000-lecie koronacji, utwory wokally-instrumentalne, kompozytorzy, muzycy

Keywords: Bolesław the Brave, 1000th anniversary of coronation, vocal-instrumental works, composers, musicians

Schlüsselworte: Bolesław Chrobry, 1000. Jahrestag der Krönung, vokal-instrumentale Werke, Komponisten, Musiker

STRESZCZENIE

W 2025 roku mija 1000 lat od koronacji Bolesława Chrobrego na pierwszego króla Polski. Ustanowienie przez Sejm Rzeczypospolitej Polskiej roku 2025 Rokiem Milenium Koronacji Bolesława Chrobrego (i Mieszka II Lamberta) nasunęło pomysł zbadania czy kompozytorzy polscy wykazywali, i czynią to nadal, zainteresowanie postacią tego króla i w jaki sposób się ono wyraziło. Z historii muzyki polskiej wiadomo, że skupienie muzycznej uwagi na postaciach władców, dowódców wojskowych czy wybitnych postaci życia politycznego i społecznego datuje się dopiero od klasycyzmu (1750–1830). Z tego powodu powstało bardzo mało utworów poświęconych Bolesławowi Chrobremu. Dwie pieśni na głos z towarzyszeniem fortepianu: amatorki Cecylii Beydale – „Śpiew o Bolesławie Chrobrym” oraz kompozytora Stanisława Moniuszki – „Bolesław I Chrobry”, powstały w ciągu wieku XIX. Dwie następne kompozycje: Zygmunta Moczyńskiego – „Bolesław Chrobry” na chór męski i fortepian lub orkiestrę oraz Feliksa Nowowiejskiego – „Testament Bolesława Chrobrego” op. 48 na chór mieszany, tenor, recytatora i orkiestrę lub fortepian, zostały stworzone w wieku XX, w związku z obchodami 900. rocznicy

koronacji Bolesława Chrobrego. W XXI wieku do jego postaci nawiązują wykonawcy, którzy swoje wokально-muzyczne interpretacje zamieszczają w Internecie.

ABSTRACT

The establishment of the year 2025 as the Millennium Year of the Coronation of Bolesław the Brave as the first king of Poland, prompted the idea of examining whether composers have shown interest in the figure of this king. The focus of musical attention on the figures of rulers, military commanders or outstanding figures of political and social life dates back to Classicism (1750–1830). For this reason, there are very few works dedicated to Bolesław. Two songs for voice with piano accompaniment: by C. Beydale and by S. Moniuszko were written during the 19th century. Two further compositions: by Z. Moczyński for male choir and piano or orchestra and by F. Nowowiejski for mixed choir, tenor, reciter and orchestra or piano, were written in the 20th century, in connection with the celebrations of the 900th anniversary of the coronation of Bolesław the Brave. In the 21st century, performers refer to his character and post their vocal and musical interpretations on the Internet.

ZUSAMMENFASSUNG

Im Jahr 2025 jährt sich zum 1000. Mal die Krönung von Bolesław Chrobry zum ersten König Polens. In der polnischen Musikgeschichte reicht das Interesse der Komponisten an der Person des Herrschers bis ins frühe 19. Jahrhundert zurück. Erst dann begann die weltliche Musik – Vokal- und Instrumentalmusik, Solo-, Ensemble- und Orchestermusik – gegenüber der kirchlichen und religiösen Musik zu dominieren. Aus diesem Grund gibt es nur sehr wenige Werke, die Bolesław Chrobry gewidmet sind. Zwei Lieder für Gesang mit Klavierbegleitung – von der Amateurkomponistin Cecylia Beydale und dem Komponisten Stanisław Moniuszko – entstanden im 19. Jahrhundert, während zwei weitere Kompositionen – von Zygmunt Moczyński und Feliks Nowowiejski für Chor mit Instrumentalbegleitung – im 20. Jahrhundert zur Feier des 900. Im 21. Jahrhundert beziehen sich Interpreten, die ihre gesanglichen und musikalischen Interpretationen ins Internet stellen, auf seine Figur.

Zainteresowanie kompozytorów postaciami władców, dowódców wojskowych czy wybitnych postaci życia politycznego i społecznego datuje się dopiero od polskiego klasycyzmu, który rozwijał się w latach 1750–1830¹. Na początek XIX wieku, w okresie przejściowym od Oświecenia do ukształtowania się Romantyzmu, przypada wydanie przez Juliana Ursyna Niemcewicza (1758–1841) *Śpiewów historycznych*². Ich autor tak uzasadniał powstanie zbioru: „Sam tytuł śpiewów historycznych oznacza tutaj rodzaj wierszopistwa wyższy nad pieśni potoczne, a wkładając na piszącego obowiązek trzymania się prawdy, odejmuje mu najcelniejszą w poezji sprężynę, odejmuje mu imaginację”³. Tylko w XIX wieku *Śpiewy* doczekały się kilkunastu wydań⁴,

¹ A. Nowak-Romanowicz, *Klasycyzm 1750–1830*, w: *Historia muzyki polskiej*, t. IV, red. S. Sutkowski, Warszawa 1995.

² *Śpiewy historyczne z muzyką i rycinami*, przez JUL. URS. Niemcewicza, S.S., Członka T.K.W.P.N [Towarzystwa Królewskiego Warszawskiego Przyjaciół Nauk], Akad. Wileńsk., Tow. Nauk w Krakowie, Tow. Filoz. w Filadelfii i Tow. Wojsk. w West Point w Ameryce. Wyciśnięto w Warszawie w Drukarni nr 646 przy Nowolipiu. 1816.

³ Ibidem, s. 15.

⁴ Np. wydanie piąte, Lwów 1849, ma nieco zmieniony tytuł: *Śpiewy historyczne z muzyką, rycinami i krótkim dodatkiem zbioru historii polskiej*, przez J.U. Niemcewicza [...]. Nakładem Kajetana Jabłońskiego.

potem także jako pojedyncze utwory w śpiewnikach⁵. Zainteresowanie nimi nie osłabło również w XXI wieku⁶.

Do 34 wierszy⁷ 20 melodii napisało czworo kompozytorów: dziesięć Franciszek Lessel (ok. 1780–1838), sześć Karol Kurpiński (1785–1857), trzy Maria Szymanowska (1789–1831)⁸, jeden Józef Deszczyński (1781–1844). Do pozostałych trzynastu wierszy – muzycy amatorzy: trzy Salomea Paris (1800–?), dwie Cecylia Beydale (1787–1851)⁹, po jednej Franciszka Kochanowska (1785–1821), Laura z Potockich Tarnowska (1786–1868), Wacław Rzewuski (1785–1831), Franciszek Skibicki (1796–1877), Zofia z Czartoryskich Zamoyska (1778–1837), Konstancja Dembowska z d. Narbutt (?–?), Karolina Teresa Chodkiewicz (1778–1846), Maria Anna Wirtemberska (1768–1854).

Zdaniem księcia Adama Czartoryskiego

Ze wszystkich dzieł Niemcewicza, żadne nie miało tyle wziętości i pokupu, tyle skutku bezpośredniego nie sprawiło i tyle chwały mu nie zjednało, jak jego „Śpiewy historyczne”. [...] Autor miał zamiar śpiewami, w obieg powszechny puszczonemi a pojęciom różnych klas dostępnemi, rozwinąć i podnieść uczucia patriotyczne, oswoić każdego Polaka z historią narodową, i w sercu jego równie z czcią dla przodków obudzić chęć ich naśladowania.

Czartoryski zauważył jednak, że

Zważając na Śpiewy pod względem jedynie artystycznym, wyznać wypada, że monotonia i wierszowanie czasem zaniedbane, są wadami, na które krytyka skarżyć się będzie. Ale układ i pojęcie prawie we wszystkich mają wartość niewątpliwą¹⁰.

W czasie, gdy powstawały *Śpiewy historyczne*, w poezji występowały obok siebie inne nazwy: „duma”, „romans”, „ballada”, „elegia”, przy czym granice klasyfikacyjne pomiędzy nimi były płynne, wyznaczane na podstawie dominacji czynnika epickiego

⁵ Np. F. Barański, *W górę serca! drugi zbiór pieśni narodowych i patriotycznych*, cz. 2: Słowa, Lwów 1920, s. 17. Nie podano kto jest autorem melodii.

⁶ Np. o wydaniach *Śpiewów historycznych* pisze w pracy doktorskiej „Budowanie tożsamości narodowej poprzez muzykę: twórczość Stanisława Moniuszki i jej recepcja na Górnym Śląsku: studium socjologiczne”, Maja Drzazga-Lech, Uniwersytet Śląski Wydział Nauk Społecznych, Katowice 2015, s. 183–187.

⁷ Zbiór otwiera jednogłosowy „Śpiew ś-go Wojciecha”, czyli pieśń „Boga Rodzica”, którą K. Kurpiński opracował później na 3 głosy z towarzyszeniem organów.

⁸ *De facto* napisała pięć, ale w zbiorze zamieszczono trzy spośród nich, a dwie pozostały w rękopisie.

⁹ W „Pamiętniku Warszawskim”, red. L. Osiński, t. I, Warszawa 1809, s. 2, zamieszczono pieśń C. Beydale „Bolesław Chrobry” na głos z towarzyszeniem klawikordu, z czego wynika, że powstała wcześniej niż wydanie *Śpiewów Niemcewicza*.

¹⁰ A.J. Czartoryski, *Żywot J. U. Niemcewicza przez X. Adama Czartoryskiego*, Paryż 1860, s. 164, 169.

lub lirycznego. Wprawdzie Niemcewicz był autorem kilku dum, ale nie widział możliwości zastosowania tego gatunku do wszystkich pieśni swojego zbioru¹¹.

Muzyka z założenia miała pełnić dla śpiewów funkcję wehikularną (niosącą słowo) oraz popularyzatorską. Nie mogła zatem ani uniemożliwiać zrozumienia tekstu, ani powodować przeniesienia uwagi na muzyczne opracowanie. W wyniku tych założeń śpiewy charakteryzowały się prostym opracowaniem muzycznym, nieprzeładowanym kontrastami, o łatwo wpadającej w ucho i wyrazistej melodii. Trudność sprawiała sama forma i długość wielozwrotkowych tekstów Niemcewicza. Implikowały one zwrotkową formę pieśni, tak charakterystyczną dla okresu klasycyzmu, wykluczając jednocześnie rozbudowanie formy muzycznej poszczególnych zwrotek. Forma zwrotkowa uniemożliwiała także kompozytorom podążanie za konkretnym słowem, charakterem tekstu, a jedynym wyjściem, jak pisze Strumiłło, było kierowanie się „wyrazowymi wartościami pierwszej zwrotki” lub wymową całego tekstu¹².

Interesujący nas „Śpiew o Bolesławie Chrobrym” zaopatrzyła muzycznie Cecylia Beydale, o której Albert Sowiński¹³ tak pisał:

BEYDĄLE (Panna Cecylia), autorka muzyki do dwóch śpiewów historycznych J.U. Niemcewicza: „Bolesław Chrobry” i „Leszek Biały”. Ten drugi śpiew jest dosyć popularny¹⁴. Panna Beydale spokrewniona z rodziną książąt Czartoryskich, umarła w Paryżu, w hotelu Lambert, w roku 1854¹⁵.

Omawiany utwór to śpiew solowy z akompaniamentem fortepianu (jak wszystkie w zbiorze) do piętnastozwrotkowego wiersza. Następujące po sobie czterowersowe zwrotki przedstawiają walki toczone przez Bolesława z Czechami, z wielkim księciem Rusi Kijowskiej Jarosławem Mądrym i z Niemcami, by po latach trudów przyjąć w Gnieźnie cesarza Ottona III i hojnie go obdarować.

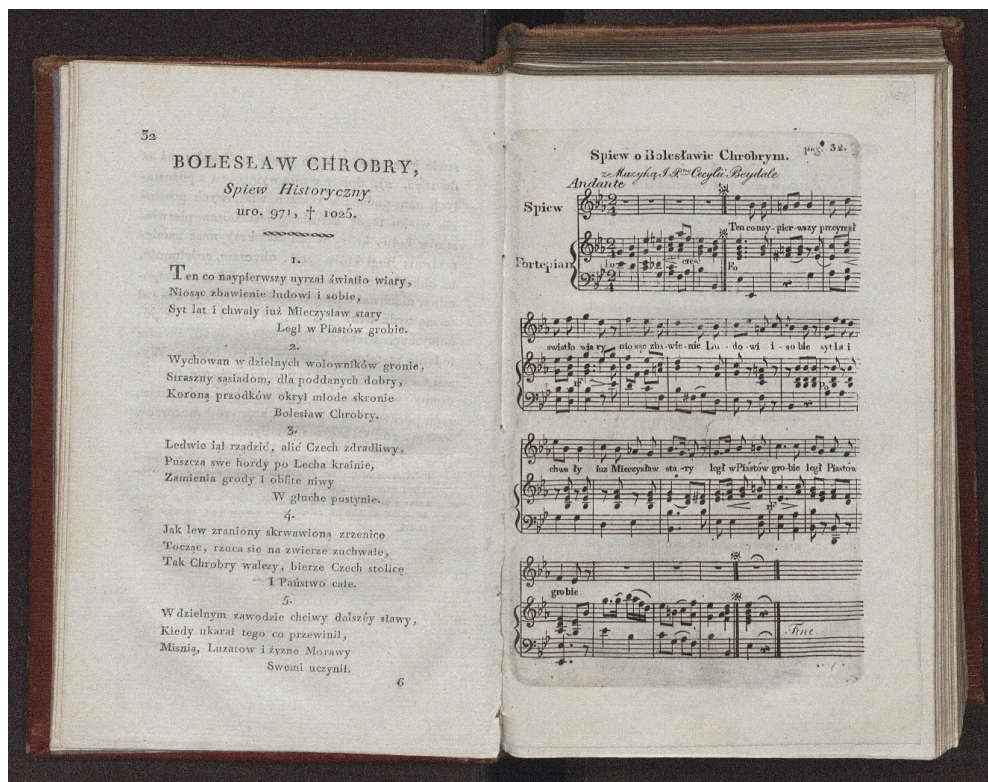
¹¹ A. Nowak-Romanowicz, *Klasycyzm 1750–1830...*, s. 206–207 oraz przypisy do tego rozdziału: 60, 62, 64–66, s. 225.

¹² P. Jaskółka, *Narodowy aspekt muzyki polskiej w latach 1795–1918*, Kraków 2014, s. 181–182.

¹³ A. Sowiński, *Słownik muzyków polskich dawnych i nowoczesnych, kompozytorów, wirtuozów, śpiewaków, instrumentalistów, lutnistów, organmistrzów, poetów lirycznych i miłośników sztuki muzycznej, zawierający krótki rys historii muzyki w Polsce, opisanie obrazów cudownych i dawnych instrumentów z muzyką i portretem autora [...]* Członka honorowego Towarzystwa C.K. Naukowego w Krakowie, Towarzystwa Muzycznego we Lwowie i Towarzystwa Filotechnicznego francuskiego w Paryżu. Artystom polskimi miłośnikom muzyki narodowej w dowód szacunku i życzliwości braterskiej tę pracę poświęca autor Alb. Sowiński, nakładem autora, skł. gł. w Księgarni Luxemburskiej. Drukarnia E. Martinet, Paryż 1874.

¹⁴ Współczesne nagranie śpiewu „Leszek Biały” w opracowaniu Marcina Zielińskiego i w wykonaniu: Joanna Lalek – mezzosopran, Krzysztof Kur – tenor, Witold Żołądkiewicz – baryton, Robert Michalski – klarnet, Grzegorz Lalek – skrzypce, Grzegorz Zimak – kontrabas, Viola Łabanow – pianoforte, znajduje się na stronie: <https://polskiekompozytorki.pl/project/beydale-cecylia/> (dostęp: 27 I 2025 r.).

¹⁵ A. Sowiński, op. cit., s. 22. Strony internetowe podają inną datę śmierci: 1851. Trudno ją zweryfikować, ponieważ we współczesnych encyklopediach muzycznych i słownikach muzyków nazwisko to się nie pojawia.

<https://polona.pl/item-view/13a11b0e-6ec2-4c36-a985-ce04fcfd89cf?page=20> (dostęp: 23 IV 2025 r.)

1. *Ten co najpierwszy uyrzał światło wiary,
Niosąc zbawienie ludowi i sobie,
Syt lat i chwały iuż Mieczysław stary [Mieszko I]¹⁶
Legł w Piastów grobie.*

„Śpiew o Bolesławie Chrobrym” w tonacji Es-dur, w metrum 2/4 i w tempie *Andante*, rozpoczyna czterotaktowy wstęp fortepianu o dość urozmaiconym przebiegu harmonicznym: T-D-T_{VI}-(D⁹₊)SII- - -D⁶₄-D⁷], który w tym krótkim utworze zwraca szczególną uwagę. Pieśń kończy harmonicznie podobna do wstępu czterotaktowa kadencja. Partia solowa przeznaczona jest na sopran, na co wskazuje rozpoczęcie melodii od dźwięku es¹ i ambitus mieszczący się w oktawie es¹–es². Zapis nutowy na trzech pięcioliniach charakterystyczny dla jednogłosowego śpiewu z towarzyszeniem

¹⁶ To zniekształcona forma imienia Miecisław.

instrumentu, wyraźnie oddziela partię wokalną od akompaniamentu fortepianowego o fakturze akordowej.

Każdy wiersz w omawianej antologii zawiera autorski komentarz historyczny, zazwyczaj bardzo pochlebny dla opisywanej osoby¹⁷. Nie inaczej jest w przypadku Bolesława Chrobrego, który

rociągnąwszy granice Polskie od morza Bałtyckiego do Dniepru i Elby, zasłużył na imię w swoich czasach wojownika; lecz sława jego niebyłaby zupełną, gdyby do świetnych podbić nieprzydał ustaw i czynów naznaczonych mądrością, dążących do oświecenia i uszczęśliwienia narodu. Łatwo z owoczesnych przekonać się można pisarzy, iak znaczny naród nasz uczynił pod berłem jego postęp w oświeceniu, przemyśle i sztuce wojennej. [...] Założył Arcybiskupstwo Gnieźnieńskie, poddając podnie biskupstwa Kolberskie na Pomorzu, Wrocławskie i Krakowskie; w celu oświecenia młodzieży założył trzy Benedyktyńskie Opactwa: w Sieciechowie, Łysej Górze i Tyńcu¹⁸.

Gall Anonim podkreślał wiele zasług pierwszego króla dla ukształtowania młodego państwa polskiego, dlatego jego śmierć wywołała powszechną żałobę:

Skoro tedy król Bolesław odszedł z tego świata, złoty wiek zmienił się w ołowiany. Polska, przedtem królowa, strojna w koronę błyszczącą złotem i drogimi kamieniami, siedzi w popiele odziana we wdowie szaty; dźwięk cytry – w płacz, radość – w smutek, a głos instrumentów zmienił się w westchnienia. Istotnie przez cały ów rok nikt w Polsce nie urządził publicznej uczty ani klaskania, ani dźwięku cytry nie słyszano po gospodach, żadna dziewczęca piosenka, żaden głos radości nie rozbrzmiewał po drogach. I tego przez cały rok przestrzegali wszyscy powszechnie, lecz szlachetni mężowie i niewiasty skończyli żałobę po Bolesławie dopiero wraz z życiem¹⁹.

Anonim zapisał też słowa króla dotyczące długości trwania żałoby po nim:

Nie miesiące ani lata naznaczam wam kresem boleści; lecz ktokolwiek mnie znał i łask moich doświadczał, długo, codziennie mnie płakać będzie. I nietylko ci co, mnie znali i łask moich doznawali, płakać mnie będą, lecz nawet ich synowie

¹⁷ *Śpiewy historyczne do których przydane są dodatki prozą, zawierające krótki zbiór Historii Polskiej. Dzieło z polecenia Towarzystwa Król. Warsz. Przyjaciół Nauk napisane, zaś A. Sowiński, op. cit., s. XLIV, tak pisał: „Towarzystwo Przyjaciół Nauk poruciło swemu prezydującemu J.U. Niemcewiczowi uwiecznienie świetnych czynów z dziejów polskich przez Śpiewy historyczne, do których amatorowie i artyści zostali zaproszeni napisać muzykę”.*

¹⁸ *Śpiewy historyczne...*, 1816, s. 40.

¹⁹ J. Morawski, *Historia muzyki polskiej, Średniowiecze*, cz. 1: do roku 1320, red. S. Sutkowski, Warszawa 2006, s. 154.

i synów ich synowie, zgonu króla Bolesława, słysząc ludzkie o nim powieści, pożalują²⁰.

Zrozumiałe więc, że ostatnia zwrotka niemcewiczowskiego śpiewu o Chrobrym musiała przybrać taką postać:

*Nie dziw, że kiedy poległ w ojców grobie,
Zdziaławszy tyle dla szczęścia i chwały,
Nieutulony i w ciężkiéj żałobie
Płakał lud cały.*

W tym kontekście niezwyklej wymowy nabiera utwór „Epitafium Bolesława Chrobrego”:

*W tym grobie spoczywa wódz – szlachetna gołębica
Zwano ciebie Chrobrym, po wieki bądź błogosławionym
Choć z ojca pohana, lecz matką twą chrześcijanka
Krople świętej wody sprawiły, żeś sługą bożym
Gdy cię postrzyżono, w Rzymie twe włosy złożono
Odtąd pośród waśni tyś był Chrystusa zapaśnik
Zwyciężyłeś ziemie walk i wojen czyniąc wiele
Imię twoje w sławie, więc chwała ci Bolesławie
Tak królestwo Słowian, Jaćwingów, a także Polan
Cesarz wyniósł wyżej, byś księciem już nie był dłużej
Za to tyś z wdzięczności hojnych mu darów nie skąpił
I jakie sam chciałeś, z radością ofiarowałeś
By przydać ci sławy Otto koronę obdarzył
Za czyny wspaniałe obyś zbawiony był. Amen²¹.*

To dzieło anonimowego autora doczekało się licznych tłumaczeń na język polski²², m.in. dr. Mariana Gumowskiego (1881–1974), który w publikacji wydanej z okazji 900. rocznicy koronacji Bolesława zamieścił obszerny artykuł²³, wiele miejsca poświęcając opisowi sarkofagu króla i znajdującego się na nim epitafium (s. 55–60).

²⁰ K. Sochaniewicz, *Bolesław Chrobry*, Lwów 1926, s. 90–91.

²¹ *Epitafium Bolesława Chrobrego. Nowy przekład*, copyright by Elżbieta Zechenter-Splawińska and Wojciech Mi-schke. Na prawach rękopisu, Kraków 2006.

²² Ibidem, s. 3–4.

²³ M. Gumowski, *Pamiętki po Bolesławie Chrobrym*, w: *Bolesław Chrobry. Sokoli Rok Chrobrowski 1925. 1025–1925. W dziewięćsetną rocznicę koronacji Bolesława Chrobrego*, praca zbiorowa (bez redaktora), Warszawa 1925, s. 49–81. O sarkofagu pisał też Józef Łukaszewicz, *Nagrobek Bolesława Chrobrego*, „Biblioteka Warszawska” 1857, t. IV, s. 1–23.

Jedynym zachowanym do naszych czasów utworem lirycznym poświęconym Chrobremu jest tren „*Omnis etas omnis sexus*” z kroniki Galla Anonima (fragm.).

*Omnis etas, omnis sexus,
omnis ordo currite!
Bolezlavi regis funus
condolentes cernite,
Atque mortem tanti viri
simul mecum plangite!
Heu! heu! Bolezlave,
ubi tua gloria?
Ubi virtus, ubi decus,
ubi rerum copia?
Satis restat ad plorandum,
ve michi Polonia!*

=====

*Heu, heu! Bolezlave,
cur nos pater deseris?
Deus talem virum umquam
mori cur permiseris?
Cur nos prius nobis unam
simul mortem dederis?*²⁴

Śpiewano o nim także w liturgii mszalnej św. Wojciecha (Adalberta), w najstarszej polskiej sekwencji *Hac festa die* – „Tego dnia świątecznego”²⁵, powstałej ok. 1090 roku (fragm.):

²⁴ „Každy wiek, každy pleć, každy stan niech spieszy! Przeżywajcie ze współczuciem pogrzeb króla Bolesława i razem ze mną oplakujcie śmierć tak wielkiego męża! Ach! Ach! Bolesławie, gdzie twoja chwała? Gdzie moc, gdzie cześć, Gdzie obfitość dóbr? Wystarczy, by płakać, biada mi Polsko! [...] Ach, ach! Bolesławie, dlaczego, ojczu, nas opuszczasz? Boże, dlaczego dozwoliłeś by umarł teraz taki mąż? Dlaczego nie obdarowałeś nas wcześniej wspólną nam razem jedną śmiercią?” – tłumaczenie ks. Mariusza Białkowskiego: A. Budzińska-Bennett, *Utrwalone w pieśni. Otton III, Bolesław Chrobry, Polska i Polacy w muzyce średniowiecznej*, w: *Kultura muzyczna w początkach państwa polskiego*, red. A. Jabłońska, M. Robaszkiewicz, Gniezno 2020, s. 117 i 118. Inny przekład zamieściła Aleksandra Litwinienko na blogu o muzyce dawnej i tradycyjnej „Wehikuł dźwięku”: „Wszelki wiek i wszelka pleć i wszelkie stany, spieszcie: Bolesława króla pogrzeb wspólnie postrzeżcie, Nad takiego męża zgonem ze mną w płacz uderzcie! Biada, biada Bolesławie, gdzie twa sława wielka? Gdzież twoje męstwo, kędy błask twój, gdzież majętność wszelka? Starczy jeno na łzy. Biadam, Polska Rodzicielka [...] Przecz nas, ojczu Bolesławie, odszedłeś tak skorze? Przecz zwoliłeś, by mąż taki pomarł, wielki Boże? Przecz nam wszystkim nie zesłałeś śmierci w jednej porze?”. Tu też można posłuchać tego utworu w wykonaniu A. Budzińskiej-Bennett i Ensemble Peregrina: <https://www.wehikuldzwieku.pl/2017/11/13/omnis-etis-slowo-o-piesni-zalobnej-na-czesc-boleslawa-chrobrego/> – 13 listopada 2017 (dostęp: 27 I 2025 r.).

²⁵ P. Bering, *Kult świętego Wojciecha w późnym średniowieczu w polskiej prowincji kościelnej*. Wersja 1.0.0 z dnia 12 X 1998 r., <https://www.bkpan.poznan.pl/projektyzakonczone/JW70/wojciech.htm> (dostęp: 25 IV 2025 r.); J. Morawski, op. cit., s. 501; ks. P. Wiśniewski, *Sekwencje mszalne – jedna z klasycznych form śpiewów postgregoriańskich*, „Teologia i Czołowiek” 2012, s. 146–147.

*Hac festa die tota
Gratuletur Polonia,
Martyrem Adalbertum
Digna colens memoria,*

=====

*Nam sprexit sanctum praesulem
Sua natalis patria,
Quem acceptavit exulem
Boleslai clementia²⁶.*

Kontynuację myśli Galla Anonima, że pod rządami pierwszego króla Polska przeżywała „złoty wiek”, dostrzec można w pierwszej zwrotce następnego niemieckiego śpiewu – do Kazimierza Mnicha (1016–1058), z muzyką Franciszki Kochanowskiej²⁷:

*Dobrze się w Polsce za Chrobrego działo!
Ziścił on kraju nadzieje:
Drżał sąsiad, a kmięć orał śmiało,
Na dworze dziarskie turnieje ...*

Zdaniem wspomnianego wcześniej lwowskiego wydawcy Kajetana Jabłońskiego polska młodzież chętniej będzie śpiewała polskie pieśni Niemcewicza niż utwory obcej proveniencji²⁸. Trudno powiedzieć, czy było tak w przypadku muzycznego opracowania Cecylii Beydale, ponieważ nie odnajdujemy jej nazwiska i tytułów innych utworów fortepianowych w ówczesnej, ani też późniejszej prasie zarówno muzycznej, jak i ogólnej.

Przez kilkadziesiąt następnych lat pierwszy król Polski nie wzbudzał zainteresowania kompozytorów. Dopiero około roku 1860 Stanisław Moniuszko napisał kilka pieśni o tematyce historycznej do słów Marii Ilnickiej (1825–1897), poetki, pisarki, tłumaczki i przez ponad 30 lat redaktorki tygodnika dla kobiet „Bluszcz”²⁹. W cyklu

²⁶ „W tym dniu świątecznym niech się raduje Polska, świętego Wojciecha godnie czci w pamięci [...] Którego przyjął Bolesław łaskawie jako wygnańca, Ten król, najlepszy z ludzi, służy Bogu”.

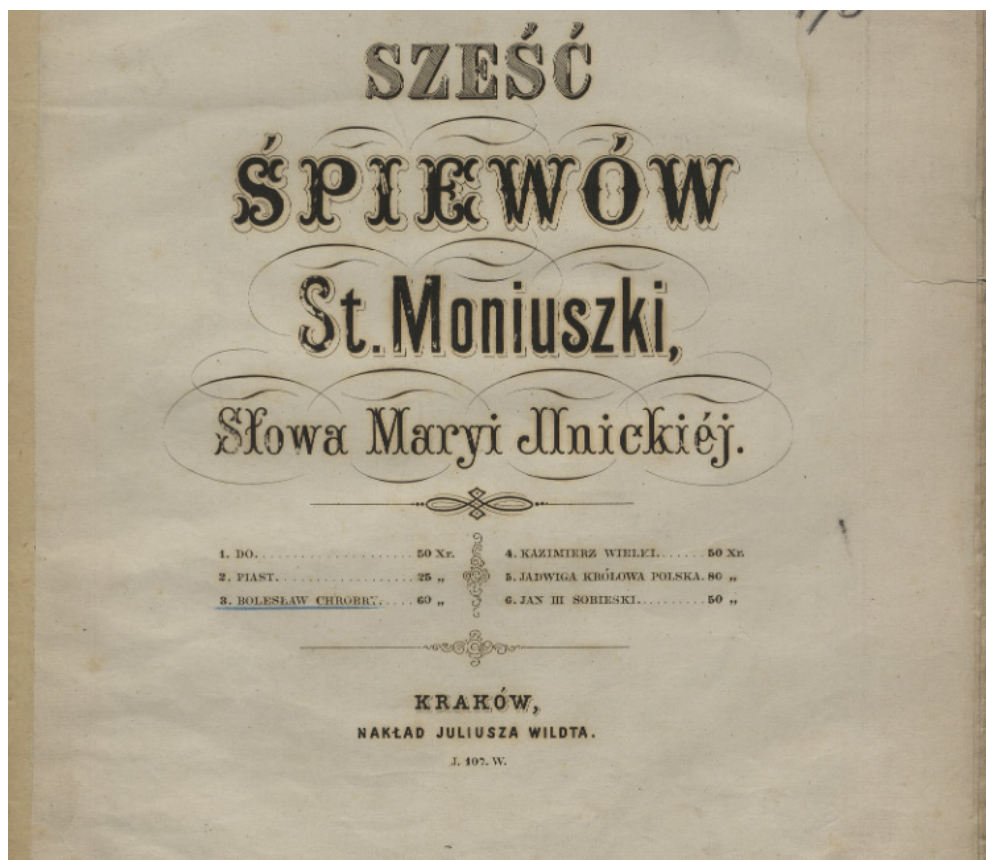
²⁷ Franciszka Kochanowska napisała również muzykę do pieśni „Bolesław Śmiały”, która ostatecznie nie została dołączona do *Śpiewów historycznych*, lecz ukazała się jako samodzielny utwór w „Pamiętniku Warszawskim”, op. cit., s. 3.

²⁸ W przedmowie Jabłoński tak pisał: „że ono [dzieło] należy do rzędu pierwszych dzieł pomocniczych do obznajmienia młodzieży z dziejami narodowymi, – powtóre: że ze względu na rymowaną treść swoją, wspartą do tego jeszcze rycinami i muzyką, jest najprzydatniejsze do zaojowania ciekawości i pamięci działy; a ostatecznie: że i doroślejszej młodzieży przyjemniej będzie, jak się spodziewam, zanucić sobie w swobodnej chwili pieśń narodową, niżli jakieś tam jałowe symfonie i romansy i to jeszcze w języku obcym. Ośmielony prawdą moich uwag i szczerością mych chęci, odważam się przedsięwzięciu memu pomyślny rokować skutek” – *Śpiewy historyczne...*, Lwów 1849, s. V.

²⁹ Była również autorką *Ilustrowanego skarbca polskiego*, wzorowanego na *Śpiewach Niemcewicza: Ilustrowany skarbca polski. Historia opowiedziana wierszem przez Maryę Ilnicką. Z dodaniem do każdego panowania prozą wiadomości historycznych przez J.B.W. [Józefa Bogdana Wagnera]*, wyd. 2 pomnożone jeografią dawnej Polski. A. Nowolecki,

Sześciu śpiewów Moniuszki na głos z towarzyszeniem fortepianu znalazły się następujące utwory: „Do ...” [synka], „Piaś”, „Bolesław I Chrobry”, „Kazimierz Wielki”, „Jadwiga królowa polska”, „Jan III Sobieski”. W ten sposób polski twórca oddał hołd dziełu Niemcewicza.

Kompozytor dedykował pieśni Anieli z Szymanowskich Leszczyńskiej, przyrodniej siostrze Celiny, żony Adama Mickiewicza. Leszczyńscy prowadzili pensjonat w Warszawie, w którym mieszkali najmłodszy syn Mickiewiczów – Józef i synowie Moniuszki.

Biblioteka Jagiellońska, BJ Muz. 13706 III 3 NDIGMUZ035289 (dostęp: 24.04.2025).

Warszawa 1863. „Skarbczyk” miał kilka wydań, pośmiertne z roku 1909. Cytat z przedmowy do tego wydania: „Skarbczyk ukazał się po raz pierwszy w r. 1861 w Warszawie, nakładem Aleks. Nowoleckiego. Uzupełniły go melodye kompozycji Moniuszki, w liczbie sześciu, współcześnie z zamilowaniem śpiewane w domach polskich. Książka doczekała się ponownego nakładu w r. 1863 i przedruku, w lat wiele, w Poznaniu 1895”.

BOLESŁAW I CHROBRY.

Marziale.

W nur - tach El - by i Sa - li wśród Dnie -
 cież - ki, znój krawawy, ku - pił

pro - wych wód fa - li kto - to slu - py że - lu - zne tam
 brat - nie Mo - ra - wy wy - darł Niem - com Lu - zy - ków dzie -

bi - je? i z za Kar - pat wy - ży - ry, po Bał -
 dzi - ny; po - tém na Ruś da - le - ką, gdzie grod

BIBLIOTHECA
 UNIV. M. J. PIŁA
 CRACOVIAE

W nurtach Elby³⁰ i Sali³¹ wśród Dnieprowych wód fali

kto to słupy żelazne tam bije?

I z za Karpat wyżyny, po Bałtyku głębiny

czyje godła i znaki lśnią czyje?

To Bolesław król chrobry, ludów swoich pan dobry,

ale straszny na zdrajce i wrogi.

Złączył braci Lechitów i jak orzeł z błękitów

precz daleko rozpuścił swe drogi.

Za trud ciężki, znój krwawy, kupił bratnie Morawy,

wydarł Niemcom Łuzyków³² dziedziny;

³⁰ Elba=Labe=Łaba.

³¹ Sala saska – lewy dopływ Łaby.

³² Łużyce.

*Potem na Ruś daleką, gdzie gród stary nad rzeką
 poszedł zbierać rycerskie wawrzyny.
 Lecz choć w murach Kijowa tyle skarbów się chowa,
 drogie szaty i droższe klejnoty,
 On nic nie wziął tym razem, tylko miecza żelazem,
 jak Pan wyciął po bramie ich złotej.
 A gdy z wrogów pogromu, wrócił wreszcie do domu,
 i do pochwy miecz schował szczerbiony,
 W nowej Gniezna świątyni Biskup królem go czyni,
 czoło wieńcząc mu złotem korony.
 Lata jeszcze żył potem³³, już nie miecza łoskotem,
 lecz mądrością swą głośny po świecie;
 A gdy wreszcie leżał w grobie, naród chodził w żałobie,
 niby smutne po ojcu swym dziecko.*

Pieśń, która w Polsce po połowie XIX wieku została podniesiona do rangi artystycznej, często nadal wyrażała się prostymi środkami wypowiedzi, by nadawać się do muzykowania domowego i w takich przypadkach pozbawiona była nadmiernej uczuciowości³⁴.

Moniuszkowski „Bolesław I Chrobry” to utwór w tonacji A-dur, w metrum C (4/4) i w tempie *Marziale* o budowie trzyzwrotkowej. Każda z nich składa się z ośmiu wersów (oktet), przy czym zwrotki pierwsza i druga wykorzystują tę samą melodię, natomiast trzecia jest odmiennie opracowana muzycznie, co wynika z dostosowania jej melodii do tekstu o innym charakterze. W tym zakresie można więc uznać pieśń za przekomponowaną, która w okresie polskiego romantyzmu wyparła pieśń zwrotkową. Omawiane dzieło przeznaczone jest na głos altowy, ponieważ ambitus melodii mieści się w obrębie decymy cis¹–e². Zarówno linia melodyczna jak i akompaniament fortepianowy charakteryzują się obficie stosowaną rytmiką kropkowaną. Towarzystwo instrumentu ma bogatą fakturę akordową i rozbudowany przebieg harmoniczny z akordami dysonansowymi i licznymi wychyleniami modulacyjnymi.

Pieśni Moniuszki zawsze cieszyły się dużym powodzeniem i były wydawane w różnych konfiguracjach, np. *Dziewiąty Śpiewnik domowy Stanisława Moniuszki* został przejrany i opracowany przez prof. Władysława Rzepko (1854–1932), również kompozytora. Zawiera on 20 różnych pieśni oraz omówione „Sześć śpiewów do słów Maryi Ilnickiej”³⁵. Ideą Stanisława Moniuszki było bowiem stworzenie powszechnie

³³ Wydaje się niemożliwe, by autorka nie wiedziała, kiedy zmarł Bolesław.

³⁴ A. Nowak-Romanowicz, *Muzyka polskiego Oświecenia i wczesnego Romantyzmu*, w: *Z dziejów polskiej kultury muzycznej. Od Oświecenia do Młodej Polski*, t. II, Kraków 1965, s. 124–125.

³⁵ Wydawnictwo i własność sekcji imienia Stanisława Moniuszki przy Warszawskim Towarzystwie Muzycznym. Warszawa. Skład Główny Gebethner i Wolff, 1908.

znanego repertuaru pieśniowego, ponieważ „to co jest narodowe, krajowe, miejscowe, co jest echem dziecinnych naszych przypomnień, nigdy mieszkańcom ziemi, na której się urodzili i wzrosli, podobać się nie przestanie” (prospekt zapowiadający wydanie pierwszego zeszytu *Śpiewnika domowego*, 1842)³⁶.

Od kilkudziesięciu lat Polskie Wydawnictwo Muzyczne dokonuje edycji wszystkich utworów kompozytora: *Dzieła*, red. W. Rudziński, 34 tomy, Kraków 1965 –. Rozpoczęto od serii A „Pieśni”, np. t. IV: „Pieśni z lat 1860–1872”, 1972³⁷, z interesującym nas śpiewem „Bolesław Chrobry”, lub pod tytułem *Śpiewnik domowy. Antologia pieśni na głos z fortepianem*, cz. 1–5 (opracowany przez kilku kompozytorów i wydany w różnych latach³⁸. Redaktor Witold Rudziński (1913–2004) tak pisał o intencjach Stanisława Moniuszki:

Pragnął dać społeczeństwu polskiemu pieśni narodowe, polskie, które mogłyby zająć ważne miejsce w życiu codziennym Polaków, usuwając na bok importowaną tandetę. [...] Kiedy zebrała się już spora garść pieśni, umyślił Moniuszko wydawać je w zeszytach pod ogólnym tytułem: Śpiewnik domowy. Nazwa tego zbioru wymownie świadczy o powziętym zamiarze: mają to być pieśni do użytku domowego, przeznaczone dla każdego, na różne okoliczności codziennego życia. Mają też odpowiadać różnorodnym nastrojom i potrzebom serca, dlatego uderza tak bogata ich różnorodność³⁹.

Bardzo prawdopodobne, że dwóch kompozytorów tworzących w okresie międzywojennym: Zygmunt Moczyński i Feliks Nowowiejski, zainteresowało się postacią Bolesława Chrobrego z tego samego powodu – 900. rocznicy jego koronacji na króla Polski, przypadającej w roku 1925.

Zygmunt Moczyński (1871–1940) był nie tylko kompozytorem, dyrygentem chórów, pedagogiem muzycznym, organistą kościelnym, współpracownikiem pomorskiego Polskiego Radia, ale także członkiem organizacji konspiracyjnej Komenda Obrońców Polski (KOP). Po odbyciu studiów muzycznych w Berlinie podjął pracę w Szczecinie, by w 1922 roku wrócić do Polski i zamieszkać w Toruniu⁴⁰. Tutaj napisał, m.in., utwór „Bolesław Chrobry” do tekstu Michała Magiery. Data powstania dzieła nie jest niestety znana, ponieważ nie było ono wydane i nadal pozostaje w rękopisie:

³⁶ Cyt. za: hasło „Moniuszko Stanisław” w: *Encyklopedia muzyczna PWM*, t. m, red. E. Dziębowska, Kraków 2000, s. 331.

³⁷ *Dzieła*, red. W. Rudziński, seria A: *Pieśni*, t. IV: *Pieśni z lat 1860–1872*, Kraków 1972. We wstępie do tego wydania jego autor Erwin Nowaczyk napisał m.in., że „W wielu pieśniach z niniejszego tomu wyraźnie odzwierciedla się stosunek Moniuszki do bieżącego życia politycznego kraju: kompozytor często dobiera teksty patriotyczne”.

³⁸ *Encyklopedia muzyczna...*, s. 333.

³⁹ S. Moniuszko, *Śpiewnik domowy. Antologia pieśni na głos z fortepianem*, z. 2, Kraków 2002.

⁴⁰ *Czy wiesz kto to jest?*, red. S. Łoza, Warszawa 1938, s. 497.

Chór męski z tom. fortepianu lub orkiestry. *Bolesław Chrobry.* *Michał Ogiński* *Żymunt chór męski*

Allegro moderato. *1913* *AF3*

Partytura. *Bolesław Chrobry.* *Biblioteka muzyczna* *Żymunt chór męski* *1913* *AF3*

Chór męski

By - cia trudy, szedłem tam, dziwigatem stale ciężka

Przysł, do głoty, mroczem tiałem, dżagn

niez pury - tem krowe *Nie*

Interesujące nas dzieło jest przeznaczone na chór męski (Tenor 1, 2, Bas 1, 2) z towarzyszeniem fortepianu lub orkiestry⁴¹. Tekst, nigdzie niedrukowany, składa się z dwóch czterowersowych zwrotek. Chociaż w obu bohater przemawia we własnym imieniu, różnią się one myślą przewodnią. W pierwszej strofie wspomina czas wojenny, natomiast w drugiej jawi mu się Polska jako wielki kraj, bezpieczny przed zalewem germańskim (teutońskim).

*Przez życia trudy siedłem sam, dźwigałem stale ciężką zbroję,
do złotych mieczem tłukłem bram i wciąż zwodziłem (?) krwawe boje!
Nie chodził ze mną brat ni drug, gdym na germańskie ciągnął niwy,
lub moje moje wiódł za Bug, gdzie Rusin-brat był krwi mej chciwy.
Nie sławy blask ni boju szal wiódł mnie w słowiańskich pól rozdroża.
Jam widzieć mą Ojczyznę chciał od fal Dunaju do fal morza!
Jam chciał słowiański wielki szczep uchronić przed teutońską falą,
Więc krwią zboczyłem górski żleb i szczyty, co się w zorzach palą!*

Niewielkich rozmiarów utwór (61 taktów) o trzyczęściowej budowie, której wyznacznikiem jest zmiana tonacji (d-moll, D-dur) i metrum (9/8, 4/4), rozpoczyna ośmiotaktowy wstęp fortepianu, z dodanym wyjaśnieniem: „ściśle rytmizowano”, który prezentuje linię melodyczną podjętą następnie przez chór. Zaczyna się ona od przedtaktu bardziej typowego dla muzyki niemieckiej niż polskiej. O ruchliwości przebiegu świadczy technika polifonicznego prowadzenia głosów oraz liczne określenia dynamiczne (*fortissimo* – bardzo głośno, *crescendo* – stopniowo coraz głośniej, *mezzo forte* – dość głośno, *subito piano* – nagle cicho, *marcato* – zaznaczając, akcentując) i odnoszące się do tempa (*ritenuto* – nagłe zwolnienie, *a tempo* – powrót do poprzedniego tempa, *stringendo* – coraz szybciej, *risoluto* – stanowczo i zdecydowanie) w partii wokalne i w akompaniamencie.

Wydaje się, że kompozytor, świadomy umiejętności i możliwości toruńskich zespołów muzycznych, nastawiony był na skromniejsze wykonanie, ale nie zrezygnował z większych ambicji, ponieważ rękopiśmienna partytura zawiera wszystkie partie głosów orkiestrowych.

Obaj panowie – Zygmunt Moczyński i Michał Magiera – znali się osobiście, gdyż mieszkali w tym samym mieście i działali na podobnej niwie pedagogicznej – Magiera był dyrektorem Państwowego Seminarium Nauczycielskiego w Toruniu a Moczyński wicedyrektorem tamtejszego Konserwatorium Muzycznego. Michał Magiera zmarł w roku 1927, zatem tekst do „Bolesława Chrobrego” musiał powstać wcześniej, być może właśnie na 900. rocznicę koronacji władcy na króla. Nie

⁴¹ Na karcie tytułowej niebieskim ołówkiem dopisano: „dętej” i rzeczywiście głosy sekcji instrumentów dętych blaszanych są bardzo rozbudowane.

wiadomo, czy rzeczywiście utwór wówczas wykonano, ale przynajmniej raz – w roku 1931, został zaprezentowany w Toruniu w wersji wokально-orkiestrowej przez chór „Dzwon” i orkiestrę 63. Pułku Piechoty podczas koncertu z okazji 60. rocznicy urodzin Moczyńskiego jako kompozytora i dyrygenta⁴².

Drugi z wymienionych wyżej kompozytorów – Feliks Nowowiejski (1877–1946) od 1920 roku mieszkał w Poznaniu i przez kilka lat wykładał w Państwowym Konserwatorium, gdzie prowadził klasę organów i dyrygował orkiestrą. Od jesieni 1921 roku zamieszkał tu również Edward Ligocki (1887–1966), pisarz, poeta, dziennikarz i w tym czasie prezes poznańskiego oddziału Związku Zawodowego Literatów Polskich. Zbliżała się 900. rocznica koronacji pierwszego króla Polski, która nie była im, patriotom, obojętna. Połączyli więc swoje umiejętności muzyczno-literackie, których owocem stała się pięcioczęściowa kantata „Testament Bolesława Chrobrego” op. 48 na chór mieszany, tenor, recytatora i orkiestrę lub fortepian, Poznań 1924.

Utwór rozpoczyna orkiestrowa introdukcja, a po niej chór intonuje trzyzwrotkową pieśń chwały Polski, będącej radosną córką Boga, która prosi Go o dary wielu łask. W kolejnym wejściu śpiewaków kontynuowana jest myśl o własnej chwale, na razie bez odniesienia do Bolesława Chrobrego, ale utwór ma duże rozmiary (trwa 21’14”).

Testament Bolesława Chrobrego
op. 48
Kantata

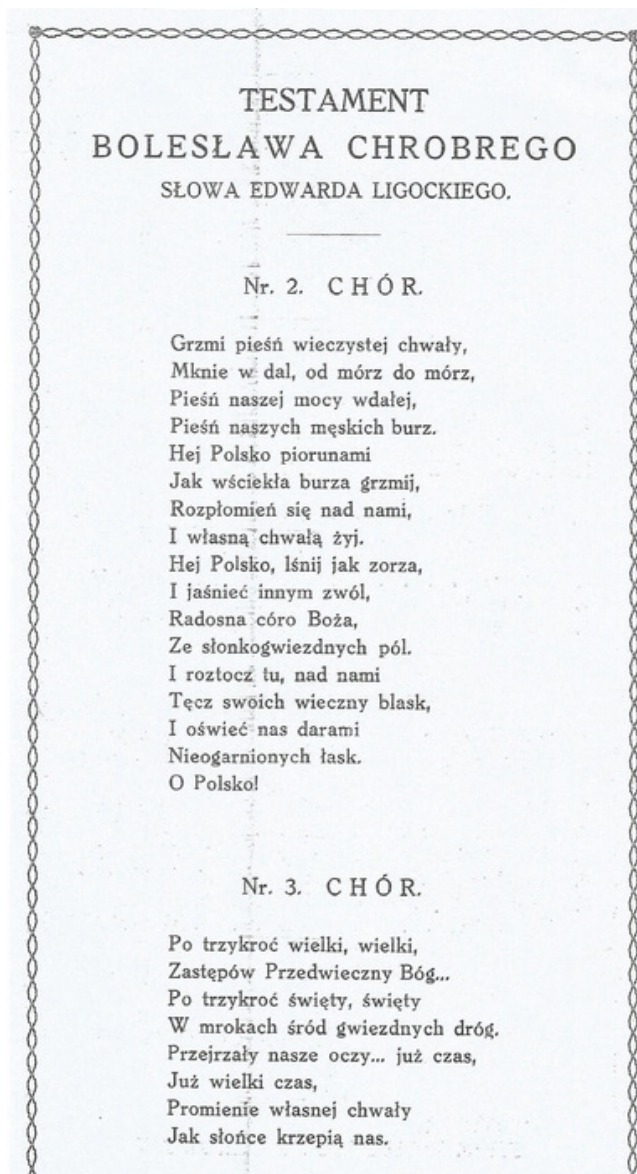
Źródło tekstu ♦ Source of Text
Edward Ligocki

Obsada ♦ Composed for
2 fl., 2 ob., 2 cl., 2 fg., 3 cor., 2 tr., 2 tbn., timp., ar., T., rec., coro misto, 2 vn., vl., vc., cb.

Wstęp ♦ Introduction
Andante [28]

King Boleslaw The Brave's Testament
Op. 48
Cantata

⁴² R. Grucza, *Toruńskie ślady działalności artystycznej Zygmunta Moczyńskiego*, w: *Czasy – Muzyka – Twórcy na Pomorzu i Kujawach*, red. M. Zieliński, Bydgoszcz 2014, s. 84–85. Cały artykuł, świadczący o szacunku dla kompozytora i jego dokonaniach artystycznych, na s. 75–92.

<http://feliks.nowowiejski.pl/tworczosc/spis-utworow/testament-boleslaw-chrobrego-op-48-1-1274> (dostęp: 3 II 2025 r.).

*Grzmi pieśń wieczystej chwały,
Mknie w dal, od mórz do mórz,
Pieśń naszej mocy wdalej,
Pieśń naszych męskich burz.*

*Hej Polsko piorunami
Jak wściekła burza grzmij,
Rozpłomień się nad nami,
I własną chwałą żyj.
Hej Polsko, lśnij jak zorza,
I jaśnieć innym zwól,
Radosna córo Boża,
Ze słonekowieznych pól.
I roztocz tu, nad nami
Tęcz swoich wieczny blask,
I oświeć nas darami
Nieogarnionych łask.
O Polsko!*

Prawykonanie przez chór „Harmonia” miało miejsce w Poznaniu we wrześniu 1925 roku⁴³, a po raz drugi w Bydgoszczy w lipcu 1927 roku z okazji odsłonięcia pomnika Henryka Sienkiewicza. Fragmenty utworu pod kierunkiem kompozytora odegrano też podczas zamknięcia Powszechnej Wystawy Krajowej⁴⁴, która trwała w dniach 16 maja – 30 września 1929 roku w Poznaniu⁴⁵.

Ligocki miał w swoim dorobku także wielozwrotkową „Pieśń o Bolesławie Chrobrym i o Św. Wojciechu”, która kończy się następująco:

*Chrobry Królu, wielkością przejęty
coś Poloniae wzniosł wieczny fundament
– po wsze czasy twój we krwi poczęty
wrosł nam w serca żelazny testament⁴⁶.*

Jeszcze inna, siedmioczęściowa „Pieśń ku czci Bolesława Chrobrego”, poświęcona Sokolstwu Polskiemu, autorstwa Ignacego Kozińskiego (1882–1964), pedagoga i dziennikarza, współtwórcy harcerstwa polskiego i współautora hymnu ZHP od 1918 roku – „Wszystko co nasze, Polsce oddamy”, znalazła się w okolicznościowej publikacji⁴⁷.

⁴³ Zamieszczone w tekście artykułu fotografie pochodzą z: *Teka kompozytorska Feliksa Nowowiejskiego*, red. I. Fogt, H. Kostrzeńska, T. Brodniewicz, Poznań 2016, s. 169–173. Jedyny drukowany egzemplarz znajduje się w Bibliotece Śląskiej w Katowicach i jest dostępny na miejscu.

⁴⁴ E. Karolak, oprac., <http://feliks.nowowiejski.pl/nawowiejski-2016-2017/projekty-rocnicowe/koncert-z-okazji-roku-feliksa-nowowiejskiego-mistrzowi-poznan> (dostęp: 17 I 2025 r.).

⁴⁵ Zorganizowano ją z okazji X-lecia odzyskania niepodległości dla zaprezentowania dorobku odrodzonego państwa.

⁴⁶ W 900-ną rocznicę koronacji Bolesława Chrobrego, odbitka „Kurjera Poznańskiego” 1925, s. 123–125.

⁴⁷ *Bolesław Chrobry. Sokoli Rok Chrobrowski...*, s. 43–47.

I. O wielki!

O dobrotliwy Monarcho, coś nas z zamierchłości
Wieków i z leśnych puszczy mroku
Wywiódł był kiedyś na szerokie niwy,
Na bite narodów drogi,
Po których dzieje ludzkości szły we wspaniałości —
Wywiedź nas dzisiaj w ten czas tak ubogi
W wielkość, i w chwałę, i w zmysł wszelki
Potęgi, idącej we własnym majestacie —
Wywiedź nas dzisiaj z błędów dni,
W jakie się Twoje piastowskie przemieniły dziwy,
Byśmy dojrżeli w lwiem Twem oku
Moc, co nas dźwignie! Przecie lwi,
Przecie królewski duch w nas górze,
Żywy!
Odradzający się w mocy, i w sławie, i w szkarłacie...

Chrobremu swój artykuł poświęcił też Marian Leon Kantor-Mirski, ps. „Mirski” (1884–1942), nauczyciel, publicysta, badacz historii Zagłębia Dąbrowskiego, społecznik. Na zakończenie zacytował wiersz z podręcznika⁴⁸ autorstwa Marii Dzierżanowskiej⁴⁹:

Bolesław, Wielkim słusznie nazwany,
Zagoił dawne Ojczyzny rany,
Ujął rząd kraju w dzielną prawicę,
Rozszerzył dawne Polski granice.
Pobił swych wrogów, wszedł do Kijowa
I za zerwanie danego słowa
Ciął mieczem w bramę, szczerb pozostawił
Miecz, Szczerbcem zwany, zwycięstwę wslawił.

Podobnych tym dwóm, publikacji, było wówczas znacznie więcej⁵⁰. „Rok 1925 ogłoszono Rokiem Chrobrowskim. Dla uczczenia 900. rocznicy koronacji pierwszego

⁴⁸ M. Dzierżanowska, *Dzieje ojczyzny*. Podręcznik do nauki na klasę I i II. Wydanie piąte uzupełnione. Nakładem Jana Fiszer, Warszawa 1916, s. 20.

⁴⁹ M. Dzierżanowska (1861–1908), nauczycielka i działaczka oświatowa, założycielka tajnego Uniwersytetu Ludowego w Warszawie, współorganizatorka Polskiej Macierzy Szkolnej, zob. T. Świątek, R. Chwyszczuk, *Od Sawy do Kamy, czyli kobiecy ruch społecznikowski*, Warszawa 2011, s. 37.

⁵⁰ Np.: W. Kucharski, *Bolesław Chrobry (w 900ta rocznicę koronacji)*, Lwów 1925 (z 8 ilustracjami); S. Zakrzewski, *Bolesław Chrobry Wielki*, Lwów 1925; K. Sochaniewicz, op. cit. Jego praca została wyróżniona na konkursie i wydana z zastrzeżeniem „Komitetu obchodu 900-nej rocznicy koronacji Bolesława Chrobrego w Lublinie”; A. Lisiecki, *Mowa na uroczystym nabożeństwie w dziewięćsetlecie Bolesława Chrobrego, wygłoszona w obecności Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Stanisława Wojciechowskiego, dnia 12-go września 1925 roku w Archikatedrze Gnieźnieńskiej*, Poznań 1925. „Monitor Polski” z 15 września 1925 roku poświęcił temu i innym okolicznościowym wydarzeniom bardzo dużo miejsca.

króla Polski wybito plakieta patriotyczną oraz złote monety o nominale 10 i 20 zł z wizerunkiem króla⁵¹; w Gnieźnie, gdzie odbywały się główne uroczystości, prezydent RP Stanisław Wojciechowski dokonał odsłonięcia gipsowego odlewu pomnika Bolesława Chrobrego⁵²; prasa informowała też o uroczystych koncertach:

Zarząd Chorągwi Pomorskiej Zw. [Związku] Hallerczyków urządza w niedzielę, dnia 6-go grudnia br. na zakończenie roku jubileuszowego 900-letniej rocznicy zgonu Bolesława Chrobrego wieczór artystyczny. Na program wieczoru złożą się występy miejscowych i zamiejscowych sił artystycznych. Całkowity dochód przeznaczony jest na zakup żywności dla Domu św. Józefa im. Generała Hallera, dla synów poległych w walkach o wolność obrońców Ojczyzny. Bilety na ten wieczór są w cenie zł 2,00 i dla młodzieży po 50 gr. Uproszczone w tym celu panie już mają bilety do rozsprzedaży, pozatem będą jeszcze rozesłane wprost do domów ze specjalnym listem w załączeniu, wystosowanym do obywatelstwa przez Zarząd Chorągwi Pomorskiej Związku Hallerczyków⁵³.

Z czterech omawianych utworów: Cecylii Beydale, Stanisława Moniuszki, Zygmunta Moczyńskiego i Feliksa Nowowiejskiego, tylko „Testament Bolesława Chrobrego” Nowowiejskiego był i jest nadal wykonywany. W okresie międzywojennym dyrygent wileńskiego chóru „Echo” Władysław Kalinowski i Nowowiejski, którzy znali się osobiście, omawiali korespondencyjnie wykonanie utworów kompozytora w Wilnie, np. w lutym 1930 roku przedstawiono tu „Testament”⁵⁴. W marcu 2016 roku odbył się w Poznaniu koncert Chóru Uniwersytetu Medycznego im. Karola Marcinkowskiego towarzyszący sympozjum naukowemu „Convenium Musicae Sacrae dedicatum”, podczas którego wykonano tę kantatę. Wiosną tego samego roku ukazała się specjalna płyta „Tu się wszystko zaczęło...”, wydana z okazji 1050. rocznicy Chrztu Polski oraz Roku Nowowiejskiego. Zarejestrowano na niej m.in. wykonanie „Testamentu Bolesława Chrobrego”⁵⁵.

Przez następne sto lat od obchodów 900-lecia koronacji polscy kompozytorzy nie wykazywali zainteresowania postacią i dokonaniami Bolesława Chrobrego.

⁵¹ J. Załączny, *Tradycje patriotyczne elementem kształtowania zbiorowej świadomości historycznej w II Rzeczypospolitej*, red. T. Skoczek, Warszawa 2017, s. 54–56.

⁵² „Kurjer Warszawski” 1925, nr 256 z 13 IX, s. 22. Po wykonaniu odlewu z brązu, w maju 1929 roku ponownego odsłonięcia dokonał prezydent Rzeczypospolitej Ignacy Mościcki. W tym wydaniu gazety wiele miejsca poświęcono obchodom uroczystości gnieźnieńskich.

⁵³ *Jubileuszowy wieczór ku czci Bolesława Chrobrego*, „Dziennik Bydgoski” 1925, nr 272 z 24 IX.

⁵⁴ M.A. Ankudowicz, *Utwory Feliksa Nowowiejskiego w repertuarze chóru wileńskiego „Echo” pod dyrykcją Władysława Kalinowskiego*, w: *Muzyka na Warmii i Mazurach. Materiały z sesji naukowych 1983–1985*, red. J. Boehm, Olsztyn 1986, s. 110–111.

⁵⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=yP0dRT4rXqo> (dostęp: 20 XII 2024 r.), Jakub Koterba – fortepian, Paweł Łuczak – tenor, Zbigniew Grochal – recytacje, dyrygent – Przemysław Palka; I. Dulisz, *Raport o obecności muzyki i postaci Feliksa Nowowiejskiego w kraju i na świecie (2007–2017)*, Warszawa 2017, s. 72, 94.

W wieku XXI okazali je muzykolodzy⁵⁶, pasjonaci historii muzyki⁵⁷ i wykonawcy, którzy swoje wokalne-muzyczne interpretacje zamieszczają w Internecie⁵⁸. Dodać do tego należy informację o wydaniu przez Fundację 1863.PL albumu ze „Śpiewami historycznymi” Juliana Ursyna Niemcewicza, który ukazał się na rynku wydawniczym w pierwszych dniach maja 2025 roku. „Do pięciu płyt dodana jest książeczka z tekstami i omówieniem utworów oraz z oryginalnymi XIX-wiecznymi rycinami. Każda pieśń oddzielnie jest też dostępna na stronie Fundacji 1863.PL i na YouTube”⁵⁹. O płytach tych mówił w programie 2 PR śpiewak Krzysztof Kur, pomysłodawca i ich producent⁶⁰, natomiast w programie Radio Gdańsk zamieszczono wywiad ze Sławomirem Łosowskim, który przygotował teledysk do utworu „Koronacja” poświęconego Bolesławowi Chrobremu⁶¹.

1. Drugi król to Bolek Pierwszy zwany Chrobrym przez tutejszych
Jego twarz nie raz mincarze uwieczniali na Denarze
Wielki cesarz Otton trzeci chrzestnym był dla jego dzieci
A konkretnie dla trzeciego co dostało imię jego
Zaś Chrobremu Maurycego włóczęgę wręczył a do tego
Diadem swój na głowę wsadził w Gnieźnie jako symbol władzy
Chrobry zwiększał wciąż granice to o Miłsko to Łużyce
Panem w Czechach był i Miśni co dziś nawet się nie przysni
Ref.: Chrobry Chrobry, byłeś dobry

⁵⁶ A. Budzińska-Bennett, śpiewaczka, pianistka i muzykolog.

⁵⁷ Np. blog Aleksandry Litwinienko o muzyce dawnej i tradycyjnej „Wehikuł dźwięku”; pieśń Niemcewicza z muzyką Cecylii Beydale także doczekała się współczesnego wykonania: opracowanie Marcin Zieliński Fundacja 1863.PL Karolina Róża Kowalczyk – sopran Krzysztof Kur – tenor Grzegorz Lalek – I skrzypce Ludmiła Piestrak – II skrzypce Karolina Szewczykowska – wiolonczela Viola Łabanow – pianoforte. Źródło pochodzenia muzyki i tekstów oraz grafik wykorzystanych w animacji: Śpiewy historyczne z muzyką i rycinami (edycja druga), Warszawa 1818 (ze zbiorów Anny Potockiej-Kur i Krzysztofa Kura) nagrania dokonano na instrumentach historycznych lub ich kopiach. Wykorzystano między innymi kopię Pianoforte GRAF (ok. 1819) wykonaną przez Paula McNulty’ego w 2007 roku na zamówienie Narodowego Instytutu Fryderyka Chopina. Nagranie audio dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury w ramach Programu „Muzyczny Ślad” realizowanego przez Instytut Muzyki i Tańca oraz ze środków Fundacji LOTTO im. Haliny Konopackiej. Animacja została wykonana ze środków Funduszu Wsparcia Kultury - Funduszu Przeciwdziałania COVID-19 <https://www.youtube.com/watch?v=9GND5nTImQM> (dostęp: 12 XII 2024 r.).

⁵⁸ Np. trzyzłotkowa piosenka zespołu „T-raperzy znad Wisły”, gatunek Pop, Hip-hop, rap <https://www.youtube.com/watch?v=Gx3lqYRF-KE> – 23 VII 2018 r. (dostęp: 28 XII 2024 r.); Waldemar Graban, który „pisze, komponuje, reżyseruje i wymyśla”, *Poczet królów polskich* – Mieszko I & Bolesław Chrobry, <https://www.youtube.com/watch?v=S6hCROd-MxB8> – 1 XII 1924 r. (dostęp: 29 XII 2024 r.). Agnieszka Cembrzyńska słowa, Mariusz Piętka muzyka – trzyzłotkowa pieśń z refrenem „Polska wielka, niepodległa” <https://www.youtube.com/watch?v=j-9hxKf4wqQ>, (dostęp: 2 II 2025 r.).

⁵⁹ J. Marczyński, „Śpiewy historyczne” Juliana Ursyna Niemcewicza. *Historia Polski śpiewana kiedyś w domach*, „Rzeczpospolita” 2025, z 2 V <https://www.rp.pl/muzyka-klasyyczna/art42219141-spiewy-historyczne-juliana-ursyna-niemcewicza-historia-polski-spiewana-kiedys-w-domach> (pobrano 4 V 2025 r.).

⁶⁰ K. Kur, <https://www.polskieradio.pl/8/410/Artykul/3495364,Spiewy-historyczne-Juliana-Ursyna-Niemcewicza-w-komplecie-Dziura-ktora-trzeba-bylo-wypelnic> (dostęp: 4 V 2025 r.).

⁶¹ <https://radiogdansk.pl/kultura/2025/05/03/muzyka-inspirowana-koronacja-boleslawa-chrobrego-slalomir-losowski-opowiada-o-nowym-utworze/> (dostęp: 3 V 2025 r.).

*Chrobry Chrobry, byłeś dobry
Chrobry Chrobry, byłeś dobry
Chrobry Chrobry, byłeś dobry.*

1. *W czasach, gdy ziemia była dzika,
A na polach biegało wilków kilka,
W lesie dęby, w rzekach szczupaki,
Rodziło się państwo – ot, cud taki!*
4. *Po Mieszku nastał Chrobry Bolesław,
Co z koroną na głowie przeszedł do sław.
W tysiąc dwudziestym piątym – rzecz niesłychana,
Koronował się król! Oj, wielka zmiana!*

W lipcu 2024 roku Sejm Rzeczypospolitej Polskiej podjął uchwałę w sprawie ustanowienia roku 2025 Rokiem Milenium Koronacji Dwóch Pierwszych Królów Polski w Gnieźnie⁶². Prace organizacyjne podjął też Parlamentarny Zespół ds. Uczczenia 1000-lecia Koronacji Bolesława Chrobrego⁶³.

Z internetowych zapowiedzi na temat planowanych obchodów można wnioskować, że będą one obfite, a głównym miejscem stanie się, co oczywiste – Gniezno⁶⁴, jednakże inne województwa i miasta również przygotowują okolicznościowe uroczystości⁶⁵.

Sejmowa uchwała mówi o dwóch pierwszych królach Polski: Bolesławie Chrobrym i Mieszku II Lambertcie (990–1034). O ile Chrobremu kompozytorzy polscy poświęcili kilka utworów, to Mieszko II nie wzbudził nigdy ich zainteresowania. Tegoroczne obchody stanowią zatem doskonałą okazję do nadrobienia zaległości w stosunku do obu władców.

⁶² „Monitor Polski”, 2024 z 13 VIII, poz. 743.

⁶³ <https://patriotyzmiwolnosc.pl/?p=345> (dostęp: 3 II 2025 r.).

⁶⁴ Np. <https://dzieje.pl/wiadomosci/prezydent-gniezna-chcemy-1000-lecie-koronacji-boleslawa-chrobrego-od-bilo-sie-echem-w> (dostęp: 10 I 2025 r.).

⁶⁵ Np. <https://www.malopolska.pl/aktualnosci/samorzad/o-obchodach-1000lecia-korony-krolestwa-polskiego-w-malopolsce> (dostęp: 2 III 2025 r.); <https://www.swietokrzyskie.pro/przygotowania-do-obchodow-1000-lecia-koronacji-chrobrego-i-500-lecia-holdu-pruskiego/> (dostęp: 7 XI 2024); <https://codziennypoznan.pl/arttykul/2024-10-24/jak-poznan-chce-swietowac-1000-lecie-koronacji-pierwszych-krolow-polski/> (dostęp: 7 XI 2024 r.).

BIBLIOGRAFIA

- Ankudowicz M. A., *Utwory Feliksa Nowowiejskiego w repertuarze chóru wileńskiego „Echo” pod dyktando Władysława Kalinowskiego*, w: *Muzyka na Warmii i Mazurach. Materiały z sesji naukowych 1983–1985*, red. J. Boehm, Olsztyn 1986.
- Barański F., *W górę serca! drugi zbiór pieśni narodowych i patriotycznych*, cz. 2: Słowa, Lwów 1920.
- Bering P., *Kult świętego Wojciecha w późnym średniowieczu w polskiej prowincji kościelnej*, Wersja 1.0.0 z dnia 12.10.1998 r., <https://www.bkpan.poznan.pl/projektyzakonczone/JW70/wojciech.htm> (dostęp: 25 IV 2025 r.).
- Bolesław Chrobry. Sokoli Rok Chrobrowski 1925. 1025–1925. W dziewięćsetną rocznicę koronacji Bolesława Chrobrego, pr. zbior., Warszawa 1925.
- Budzińska-Bennett A., *Utrwalone w pieśni. Otton III, Bolesław Chrobry, Polska i Polacy w muzyce średniowiecznej*, w: *Kultura muzyczna w początkach państwa polskiego*, red. A. Jabłońska, M. Robaszkiewicz, Gniezno 2020.
- Czartoryski A. J., *Żywoć J. U. Niemcewicza przez X. Adama Czartoryskiego*, Paryż 1860.
- Drzazga-Lech M., „Budowanie tożsamości narodowej poprzez muzykę: twórczość Stanisława Moniuszki i jej recepcja na Górnym Śląsku: studium socjologiczne”, praca dr., Uniwersytet Śląski Wydział Nauk Społecznych, Katowice 2015.
- Dulisz I., *Raport o obecności muzyki i postaci Feliksa Nowowiejskiego w kraju i na świecie (2007–2017)*, Warszawa 2017.
- Dzierżanowska M., *Dzieje ojczyzny. Podręcznik do nauki na klasę I i II. Wydanie piąte uzupełnione. Nakładem Jana Fiszer, Warszawa 1916.*
- Encyklopedia muzyczna PWM, t. m*, red. E. Dziębowska, Kraków 2000.
- Epitafium Bolesława Chrobrego. Nowy przekład*, copyright by Elżbieta Zechenter-Splawińska and Wojciech Mischke. Na prawach rękopisu, Kraków 2006.
- Grucza R., *Toruńskie ślady działalności artystycznej Zygmunta Moczyńskiego*, w: *Czasy – Muzyka – Twórcy na Pomorzu i Kujawach*, red. M. Zieliński, Bydgoszcz 2014.
- Gumowski M., *Pamiętki po Bolesławie Chrobrym*, w: *Bolesław Chrobry. Sokoli Rok Chrobrowski 1925. 1025–1925. W dziewięćsetną rocznicę koronacji Bolesława Chrobrego*, praca zbiorowa (bez redaktora), Warszawa 1925.
- Illicka M., *Ilustrowany skarbcezyk polski. Historia opowiedziana wierszem przez Maryę Illicką. Z dodaniem do każdego panowania prozą wiadomości historycznych przez J.B.W. [Józefa Bogdana Wagnera]*, wyd. 2 pomnożone jeografią dawnej Polski. A. Nowolecki, Warszawa 1863.
- Jaskółka P., *Narodowy aspekt muzyki polskiej w latach 1795–1918*, Kraków 2014.
- Kucharski W., *Bolesław Chrobry (w 900ta rocznicę koronacji)*, Lwów 1925 (z 8 ilustracjami).
- Lisiecki A., *Mowa na uroczystym nabożeństwie w dziewięćsetlecie Bolesława Chrobrego, wygłoszona w obecności Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Stanisława Wojciechowskiego, dnia 12-go września 1925 roku w Archikatedrze Gnieźnieńskiej*, Poznań 1925.
- Łoza S., red., *Czy wiesz kto to jest?*, Warszawa 1938.
- Morawski J., *Historia muzyki polskiej, Średniowiecze*, cz. 1: do roku 1320, red. S. Sutkowskiego, Warszawa 2006.
- Nowak-Romanowicz A., *Klasyzm 1750–1830*, w: *Historia muzyki polskiej*, t. IV, red. S. Sutkowski, Warszawa 1995.
- *Muzyka polskiego Oświecenia i wczesnego Romantyzmu*, w: *Dzieje polskiej kultury muzycznej. Od Oświecenia do Młodej Polski*, Kraków 1965.
- Sochaniewicz K., *Bolesław Chrobry*, Lwów 1926.
- Sowiński A., *Słownik muzyków polskich dawnych i nowoczesnych, kompozytorów, wirtuozów, śpiewaków, instrumentistów, lutnistów, organistów, poetów lirycznych i miłośników sztuki muzycznej, zawierający krótki rys historii muzyki w Polsce, opisanie obrazów cudownych i dawnych instrumentów z muzyką i portretem autora [...] Członka honorowego Towarzystwa C.K. Naukowego w Krakowie, Towarzystwa Muzycznego we Lwowie i Towarzystwa Filotechnicznego francuskiego w Paryżu. Artystom polskimi miłośnikom muzyki narodowej w dowód szacunku i życzliwości braterskiej tę pracę poświęca autor Alb. Sowiński, nakładem autora, skł. gł. w Księgarni Luxemburskiej. Drukarnia E. Martinet, Paryż 1874.*
- Śpiewy historyczne z muzyką i rycinami*, przez JUL. URS. Niemcewicza, S. S., Członka T.K.W.P.N [Towarzystwa Królewskiego Warszawskiego Przyjaciół Nauk], Akad. Wileńsk., Tow. Nauk w Krakowie, Tow. Filoz. w Filadelfii i Tow. Wojsk. w West Point w Ameryce. Wyciśnięto w Warszawie w Drukarni nr 646 przy Nowolipiu. 1816.
- Śpiewy historyczne z muzyką, rycinami i krótkim dodatkiem zbioru historii polskiej*, przez J.U. Niemcewicza, S.S., Członka T.K.W.P.N [Towarzystwa Królewskiego Warszawskiego Przyjaciół Nauk], Akad. Wileńsk., Tow. Nauk w Krakowie, Tow. Filoz. w Filadelfii i Tow. Wojsk. w West Point w Ameryce, wyd. piąte, Nakładem Kajetana Jabłońskiego, Lwów 1849.
- Świątek T., Chwiszczuk R., *Od Sawy do Kamy, czyli kobiece ruch społecznikowski*, Warszawa 2011.
- Teka kompozytorska Feliksa Nowowiejskiego*, red. I. Fogt, H. Kostrzewska, T. Brodniewicz, Poznań 2016.

Zakrzewski S., *Bolesław Chrobry Wielki*, Lwów 1925.

Załączny J., *Tradycje patriotyczne elementem kształtowania zbiorowej świadomości historycznej w II Rzeczypospolitej*, red. T. Skoczek, Warszawa 2017.

Prasa

„Monitor Polski” z 15 września 1925 r.

„Monitor Polski” z 13 sierpnia 1924 r.

„Dziennik Bydgoski” nr 272 z 24 listopada 1925, *Jubileuszowy wieczór ku czci Bolesława Chrobrego*.

„Kurjer Poznański” (odbitka) 1925, *W 900-ną rocznicę koronacji Bolesława Chrobrego*, pr. zbior.

„Kurjer Warszawski” nr 256 z 13 września 1925.

„Pamiętnik Warszawski”, red. L. Osiński, t. 1, marzec 1809.

Źródła internetowe

<https://polskiekompozytorki.pl/project/beydale-cecylia/> (dostęp: 27 I 2025 r.).

<https://polona.pl/item-view/13a11b0e-6ec2-4c36-a985-ce04fcfd89cf?page=20> (dostęp: 23 IV 2025 r.).

Biblioteka Jagiellońska, BJ Muz. 13706 III 3 NDIGMUZ035289 (dostęp: 24 IV 2025 r.).

<https://kpbc.umk.pl/dlibra/publication/214904/edition/218086?language=pl> (dostęp: 24 IV 2025 r.).

<http://feliks.nowowiejski.pl/tworczosc/spis-utworow/testament-boleslawa-chrobrego-op-48-1-1274> (dostęp: 3 II 2025 r.).

E. Karolak, oprac., <http://feliks.nowowiejski.pl/novowiejski-2016-2017/projekty-rocznicowe/koncert-z-okazji-roku-feliksa-nowowiejskiego-mistrzowi-poznan> (dostęp: 17 I 2025 r.).

<https://codziennypoznan.pl/artykul/2024-10-24/jak-poznan-chce-swietowac-1000-lecie-koronacji-pierwszych-krolow-polski/> (dostęp: 7 XI 2024 r.).

<https://www.swietokrzyskie.pro/przygotowania-do-obchodow-1000-lecia-koronacji-chrobrego-i-500-lecia-holdu-pruskiego/> (dostęp: 7 XI 2024 r.).

<https://www.youtube.com/watch?v=yP0dRT4rXqo> (dostęp: 20 XII 2024 r.).

Blog Aleksandry Litwinienko o muzyce dawnej i tradycyjnej „Wehikuł dźwięku” – *Omnis etas... Słowo o pieśni żałobnej na cześć Bolesława Chrobrego* <https://www.wehikuldzwieku.pl/2017/11/13/omnis-etis-slowo-o-piesni-zalobnej-na-czesc-boleslawa-chrobrego/> – 13 listopada 2017 (dostęp: 27 I 2025 r.).

<https://www.youtube.com/watch?v=9GND5nTlmQM> (dostęp: 12 XII 2024 r.).

„T-raperzy znad Wisły”, gatunek Pop, Hip-hop, rap <https://www.youtube.com/watch?v=Gx3lqYRF-KE> – 23 lipca 2018 (dostęp: 28 XII 2024 r.).

Waldemar Graban, *Poczet królów polskich* – Mieszko I & Bolesław Chrobry, <https://www.youtube.com/watch?v=S6hCROdMxB8> – 1 grudnia 1924 (dostęp: 29 XII 2024 r.).

<https://dzieje.pl/wiadomosci/prezydent-gnieszna-chcemy-1000-lecie-koronacji-boleslawa-chrobrego-odbilo-sie-echem-w> (dostęp: 10 I 2025 r.).

<https://www.malopolska.pl/aktualnosci/samorzad/o-obchodach-1000lecia-korony-krolestwa-polskiego-w-malopolsce> (dostęp: 2 III 2025 r.).

<https://patriotyzmiwolnosc.pl/?p=345> (dostęp: 3 II 2025 r.).

Marczyński J., „*Śpiewy historyczne*” Juliana Ursyna Niemcewicza. *Historia Polski śpiewana kiedyś w domach*, „Rzeczpospolita”, 2.05.2025 <https://www.rp.pl/muzyka-klasyczna/art42219141-spiewy-historyczne-juliana-ursyna-niemcewicza-historia-polski-spiewana-kiedys-w-domach> (dostęp: 4 V 2025 r.).

Kur K., <https://www.polskieradio.pl/8/410/Artykul/3495364,Spiewy-historyczne-Juliana-Ursyna-Niemcewicza-w-komplecie-Dziura-ktora-trzeba-bylo-wypelnic> (dostęp: 4 V 2025 r.).

<https://radiogdansk.pl/kultura/2025/05/03/muzyka-inspirowana-koronacja-boleslawa-chrobrego-slawnomir-losowski-opowiada-o-nowym-utworze/> (dostęp: 3 V 2025 r.).